

The stages of teaching English in the conditions of distance education are singled out: selection of technical equipment; conducting a trial lesson; definition of the basic methods and receptions of training; training of the main types of speech activity; summarizing the work in the classroom. It is important that watching different movies in English is one of the best options to supplement your vocabulary with modern colloquial expressions. Factors that affect the effectiveness of the formation of reading skills in English are formed. There are applications and platforms that are designed to develop reading and writing skills in the process of teaching English at a distance. Recommendations are offered to teachers on the effective conduct of English lessons in distance education. It is proved that distance education is a specially designed system of learning in the Internet environment. The selection and structuring of the content of a foreign language teaching in a distance course depends on the purpose of learning, the choice of distance learning model, software capabilities, competence of teachers and the willingness of all participants in the educational process to network.

It is stated that distance learning is an integral part of the educational system, along with such forms as full-time or part-time. In Ukraine, the distance education system is still under development, and there is still no clear legal framework, but this does not prevent higher education institutions from providing English language services.

Key words: education, distance education, information resources, platform, English language, classes, foreign language communicative competence.

УДК 378.14:371.133

Микола Лазарєв

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-6352-6435

Олена Лазарева

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
ORCID ID 0000-003-4385-0139

Оксана Нефедченко

Сумський державний університет
ORCID ID 0000-0003-1656-2422
DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/180-193

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ І ТЕХНОЛОГІЙ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Основна стратегія евристичної освіти полягає у створенні умов для розвитку і творчої самореалізації особистості. Професійно-творча самореалізація майбутнього педагога включає становлення гуманістичних і креативних особистісних якостей, зокрема, професійно-творчих компетентностей. В евристичній освіті застосовується широкий діапазон інноваційних технологій – від найпростіших до складних і поліструктурованих, і найбільше місце серед них займають конструктивні та креативні технології й створені за їх допомогою особистісно значимі освітні продукти. Перспективними видаються такі напрями наукових розвідок, як знаходження способів суттєвої модернізації існуючих технологій лекцій, семінарських, практичних занять, перетворення педагогічної практики майбутніх учителів у спільну евристично-дослідницьку роботу досвідчених майстрів і майбутньої генерації педагогів.

Ключові слова: *евристична освіта, стратегії і технології евристичної освіти, професійно-творча самореалізація, майбутній педагог, освітні продукти, конструктивні і креативні технології.*

Постановка проблеми. Більшість зарубіжних і вітчизняних науковців визнають значимість, своєчасність, прогресивність та ефективність основних концепцій і технологій евристичної освіти – новітнього феномену сучасного культурно-освітнього процесу. Однак, навіть у кінці минулого століття можна помітити недостатню дослідницьку увагу до вивчення становлення й модернізації ідейних, стратегічних і технологічних складових евристичного навчання і виховання. У цей час не було помітного створення й упровадження в освітню практику принципово нових та результативних евристичних концепцій і технологій. І тільки на початку XXI століття низка наукових шкіл вітчизняних педагогічних університетів Києва, Харкова, Луганська, Сум та інших міст України помітно активізували теоретико-експериментальні дослідження інноваційних проблем освіти, зокрема динамічних змін у концепціях і технологіях евристичної освіти. Характерно, що більшість таких досліджень не задовольнялись вивченням історичного розвитку існуючих евристичних ідей і їхнього технологічного оснащення. Між тим, установити інноваційні кроки науковців не вдавалося до того часу, поки системні дослідження не були завершені й певним чином не випробувані в освітній практиці. Тому автори даної, статті поряд із іншими дослідниками, вважали актуальним і своєчасним виявити нові напрями у проведених дослідженнях розвитку ідей, стратегій і технологій евристичної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Для розв'язання означеної проблеми варто було звернутися до цілої низки досліджень із розвитку й застосування інноваційної освіти, виокремивши серед них такі роботи, що стосуються становлення евристичної освіти. Безумовну увагу при цьому варто звернути на фундаментальні дослідження окремих наукових шкіл (А. Хуторського, Б. Коротяєва, І. Зязюна, В. Лозової), які в кінці минулого й на початку поточного століття зробили суттєвий внесок у розробку основ навчання як творчого, евристичного процесу. У науковій школі професора Бориса Коротяєва узагальнено багаторічні дослідження інноваційних концепцій і технологій навчання студентів і школярів, представлено найновіші теоретичні й методичні ідеї перетворення вищої освіти (Коротяєв та ін., 2016). Важливими для визначення й осмислення стратегічних і технологічних основ евристичної освіти можна вважати розробки Б. Коротяєва щодо основних складових освітнього процесу. Так, мету сучасної освіти науковець розглядає не як здобуття нових знань, умінь, способів мислення, а як досягнення майбутнім педагогом нового способу буття, сутність якого полягає в

постійному творенні й удосконаленні власного духовного, фізичного, соціального здоров'я. Саму ж професійну освіту Б. Коротяєв та інші дослідники розглядають як процес безперервної евристичної діяльності, способам якої студент навчається і за допомогою викладачів, і самостійно. Результат навчальної евристичної діяльності – створені освітні продукти, головні з яких – новий спосіб життя, мислення, відносин, цінностей (Кривонос, 2016; Лазарєв, 2016; Лазарєва, 2019; Нефедченко, 2019).

Однак, виявлення й розробка стратегічних і технологічних складових евристичної освіти, їхньої непростой імплементації у практику діяльності вищої і середньої школи проводяться ще недостатньо глибоко й системно, натикаються на перепони консерватизму традиційних поглядів, необізнаність із новітніми здобутками сучасних науковців та освітян.

Мета статті – розкрити особливості стратегічних і технологічних компонентів сучасної евристичної освіти, виявлених у дослідженнях останніх десятиліть українськими науковцями. Реалізація мети певною мірою допоможе з'ясувати основні напрями зусиль учених та освітян для суттєвого вдосконалення якості вітчизняної освіти.

Методи дослідження: порівняльний аналіз, узагальнення, прогнозування розвитку окремих компонентів евристичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Евристична освіта дітей і юнацтва як новий для суспільства культурний і гуманітарний феномен стала потужною відповіддю прогресивних педагогів на виклики глобальної економічної й гуманітарної кризи. Досліджуючи більше загальний зміст, окремі складові й тенденції інноваційної за своєю сутністю евристичної освіти, автори статті наважилися виокремити її стратегічні і технологічні аспекти, з'ясування яких, на їх думку, допоможе глибше виявити нові можливості евристичної освіти, проблеми і напрями подальшого її вдосконалення. Стратегія евристичної освіти підростаючої генерації громадян України за оновленими метою, принципами і технологіями, обумовлена новітньою освітньою парадигмою сучасного постіндустріального суспільства, які знайшли своє відображення в Національній доктрині розвитку освіти (2002) та подальших державних документах України і в загальному аспекті зводяться до створення необхідних умов для розвитку і творчої самореалізації кожної особистості впродовж життя. Така стратегія освіти вперше в історії України відповідає світовим і європейським освітнім стандартам і підтверджується положеннями Законів України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2016), а також Концепції «Нова українська школа» (2016). Дослідники евристичної освіти (В. Андреев, Б. Коротяєв, В. Євдокимов, А. Король, М. Лазарєв, В. Лозова, П. Фрейре,

А. Хуторської та ін.) уточнюють зміст основного поняття освітньої стратегії, тобто провідної освітньої мети, – «творча самореалізація особистості» – для різних суб'єктів освіти. Наші дослідження (Лазарєв, 2016; Лазарєва, 2019; Лазарєв та Козлова, 2019; Нефедченко, 2019 та ін.) виявили, що для майбутнього вчителя, викладача, вихователя творча самореалізація – стратегічна мета і місія їхньої освіти – розглядається, по-перше, як досягнення нових креативних і гуманістичних особистісних якостей (цінностей, мотивів, здібностей, умінь тощо), по-друге, як реальна, предметна, постійно наростаюча здатність створювати актуальні й значимі освітні продукти, і, нарешті, по-третє, як досягнення необхідного й достатнього рівня вирішальних професійно-творчих компетентностей (загальнокультурних, педагогічних, предметних). Серед таких компетентностей переважають стійка і потужна мотивація до індивідуальної і групової професійно-творчої діяльності, розвинута здібність володіння евристичним діалогом, способами взаємодії з учнями і колегами, батьками, спроможність створювати й застосовувати методи і технології пізнавально-творчої (евристичної) діяльності різного рівня, здатність за їх допомогою конструювати освітню продукцію. Зауважимо, що мотиви, здібності й уміння створювати значимі зовнішні (твори, проекти, прилади, моделі, модулі навчальних занять і виховних справ, розв'язані задачі й завдання тощо) і внутрішні (гуманістичні та креативні якості, професійні здібності й уміння) освітні продукти – складають основну мету евристичної освіти, радикальну її відмінність від мети традиційної освіти – авторитарної, антидіалогічної, антиособистісної.

Дослідження (Б. Коротяєв, В. Євдокимов, А. Король, О. Кучерявий, А. Хуторської та ін.) з'ясували, що жодні зміни й удосконалення освіти традиційної при збереженні її стратегій, принципів і технологій не зможуть суттєво вдосконалити освітній процес та його результати. Тільки принципово інноваційна система спроможна піднести освіту на новий якісний рівень, якого вимагає демократичне і правове суспільство. Такою освітньою системою стала система евристичної освіти, випробувана багатьма вченими та освітянами, але поки що недостатньо реалізована і в теоретичному, і в предметному аспектах. Евристична освіта в різних дослідженнях представлена й відмінними варіантами її назви: пізнавально-творча, проблемно-евристична, пізнавально-дослідницька, евристично-модульна, креативна (В. Андреев, В. Євдокимов, А. Король, Б. Коротяєв, В. Лозова, А. Хуторської та ін.). На нашу думку, найбільш адекватним для такого типу освіти все ж виглядають поняття «евристична освіта», «евристичне навчання» – і за точністю передачі сутності

педагогічної категорії, і з причини збереження та розвитку її історичних витоків: від евристичних способів навчання та евристичних запитань Сократа до евристичних форм і технологій освіти Квінтиліана, Г. Армстронга, П. Каптерева, П. Фрейре і сучасних концепцій евристичної діяльності, евристичної освіти, евристичного навчання (В. Андреев, Н. Барбаліс, А. Король, Б. Коротяєв, М. Лазарєв, А. Хуторської, П. Фрейре).

Щоб глибше зрозуміти загальні стратегічні і технологічні особливості освіти евристичної, ми здійснили аналітико-узагальнююче зіставлення провідних характеристик існуючих освітніх систем – традиційно-авторитарної та евристичної. Виявлено, що традиційна освіта, як правило, і на сьогодні додержується досить абстрактної, діагностично невизначеної загальної освітньої мети, що виглядає в численних педагогічних творах як формування «всебічно розвиненої, гармонійної особистості» згідно зі зразком-ідеалом нормативного типу поведінки та відносин у даному суспільстві (без урахування індивідуальних можливостей, без чітких критеріїв визначення поточних і підсумкових результатів). В евристичній освіті мета передбачає «досягнення розвитку і творчої самореалізації сутнісних, домінантних для кожної особистості якостей (власних мотивів, здібностей, умінь, моральних і громадянських ціннісних якостей), результатів конкретної діяльності, які можна на чіткій діагностично-критеріальній основі виміряти, оцінити, спрогнозувати шляхи і способи їх удосконалення та застосування» (Лазарєв, 2016, с. 250).

На змістовому рівні традиційна освіта звичайно керується такими принципами, як:

а) ствердження суб'єкт-об'єктних стосунків між педагогом і вихованцями;

б) опори на безсумнівні авторитети, на правоту й безпомилковість обраних дій педагога та необхідність для тих, хто навчається, здебільшого репродуктивно наслідувати зразки його поведінки й діяльності;

в) обов'язковості колективного осудження та адміністративних покарань за порушення встановленого порядку і дисципліни;

г) безперечного виконання всіма загальної (як правило, недиференційованої) мети діяльності (навчальної чи виховної), поставленої педагогом без урахування вимог особистісного підходів до мети діяльності і способів її досягнення.

Діагностика й оцінювання учнів (студентів) здійснюються, як правило, за рівнем репродуктивного засвоєння певного обсягу знань та вмінь з програмних дисциплін навчального плану (Хуторської, 2003; Лазарєв, 2016).

Прогнозуються лише окремі вдосконалення цільових і змістових компонентів освіти традиційного гатунку, які не можуть принести суттєвих якісних змін перебігу й результатів навчально-виховного процесу.

Побудова мети і змісту евристичної освіти керується кардинально відмінними педагогічними принципами. Тут не тільки декларуються, але й практично стверджуються паритетні (реально рівноправні) суб'єкт-суб'єктні стосунки між усіма учасниками освітнього процесу, постановка самостійної діяльності учнів і студентів у епіцентр освітньої діяльності, постійне сприяння успішному особистісному зростанню й самореалізації творчого потенціалу. Здійснюється свідома допомога у вільному виборі значимих для кожного мети діяльності, її завдань і способів. Розробляються все нові технології навчання з опорою на побудову й застосування внутрішнього та зовнішнього евристичного діалогу, діалогову взаємодію у спілкуванні і створенні освітньої продукції. Гуманістичний стрижень евристичного навчання й виховання проявляється, зокрема, у відмові від покарань та колективного осудження окремих осіб, у заміні адміністративних заходів більш ефективними способами гуманістичного педагогічного впливу. Учні і студенти навчаються способів особистісного цілепокладання і використовують їх у відповідності з індивідуальними інтересами й можливостями. Викладачі і вчителі, прибічники евристичної освіти стосовно вихованців постійно використовують принципи і способи фасилітації (К. Роджерс), що реалізується як постійна моральна й емоційна підтримка, співучасть у постановці і розв'язанні освітніх проблем і запитань, віра в успіх, самозростання, самовдосконалення особистості, опора на її позитивні риси, її здобуті цінності. Діагностика й оцінка застосовуються за результатами досягнень, а не допущених помилок (А. Маслоу, Б. Коротяєв, В. Лозова). Оцінювання відбувається на основі застосування експериментально випробуваного діагностично-критеріального інструментарію до кожного освітнього продукту (твору, проєкту, задачі, навчального модуля тощо). Підсумкова педагогічна оцінка виставляється після обговорення з виконавцем конкретних кількісних і якісних характеристик створених продуктів, виявлення останнім окремих досягнень і недоліків.

Співставляючи способи діяльності і технології в евристичній та традиційній освіті, дослідники (І. Зязюн, Б. Коротяєв, О. Кривонос, Л. Крившенко, В. Лозова, Т. Плохута, П. Фрейре, А. Хуторської та ін.) звертають увагу на те, що в традиційній освіті переважають монологічні, передавальні, репродуктивні методи і дії за поданими педагогом зразками. Тут, як правило, відсутнє навчання технологіям діалогової взаємодії, продуктивної співпраці і

взаємонавчання, обов'язкового використання науково доведених діагностично-критеріальних засобів і способів вимірювання, контролю й самоконтролю, оцінки перебігу та результатів освітньої діяльності.

Творці й реалізатори евристичної освіти, як свідчать дослідження відомих науковців, а також аспірантів і викладачів нашої наукової школи (М. Білоцерковець, Д. Будянський, І. Зайцева, Л. Крившенко, О. Кривонос О. Лазарева, Н. Стефіна та ін.) вивчають і користуються широким діапазоном інноваційних концепцій і технологій – від найпростіших (пошук та добір схожих і несхожих значень і смислів навчальної інформації) до складних і поліструктурованих, що відповідають різним рівням евристичної діяльності: осмислення, переосмислення і трансформація викладеного педагогом чи підручником матеріалу, його реконструкція і конструювання нових змістів, моделей, схем, узагальнень, висновків, анотацій, резюме тощо. Освоєння пошукових і реконструктивних технологій поступово поєднується з більш складними, але й більш захоплюючими для дітей і юнацтва креативними освітніми технологіями: створення оригінальних описів, пояснень, розповідей, діалогів, наукових, публіцистичних і художніх текстів, навчальних модулів, аудіовізуальних презентацій освітніх проектів, системи уроків і виховних справ із використанням комп'ютерно-медійних засобів і технологій. Варто при цьому відзначити знайдену дослідниками тенденцію-закономірність: чим активніше й систематичніше викладач чи вчитель використовує евристичні технології, тим більше місце серед них займають оригінальні авторські конструктивні і креативні технології й відповідно створені за їх допомогою особистісно значимі освітні продукти (Лазарєв, 2019, Нефедченко, 2019). За свідченнями експериментаторів – учителів шкіл і викладачів університетів, аспірантів педагогічних кафедр – найбільш складною за освоєнням і використанням визнано технології застосування евристичного навчального діалогу як потужного способу складної взаємодії і співтворчості для досягнення творчої самореалізації: активного сприймання, аналітичного й синтетичного освоєння нової інформації, її переосмислення і створення власних індивідуальних знань та вмінь. Успішний, тобто справді гуманістичний, зацікавлений, смислоутворювальний евристичний діалог, найбільш складна й одночасно найбільш ефективна освітня технологія. З'ясовано, що мотиватором і першостворювачем такого евристичного діалогу, безумовно, стає освічений, творчий і авторитетний педагог – мислитель, гуманіст, творець і майстер. Тільки в лабораторії творчого спілкування з такою особистістю учні і студенти з бажанням, ентузіазмом і глибоким інтересом розкривають для себе й товаришів найбільшу таємницю

і цінність творчого людського спілкування – незмірну радість та драматичну складність людських стосунків, знаходження саме в їхніх діалогічних надрах жаданих істини і сенсу людського і власного життя. Такий освічений і знайомий із останніми інноваціями педагог спроможний, як довели дослідження, навчити дітей і юнацтво необхідним атрибутам гуманістичного евристичного діалогу: умінням суперувати, гостро й кмітливо слухати вчителя і товариша, освоювати непросту, але надважливу техніку ставити власні запитання, аналізувати відповіді на них і знову висувати новий запитальний ряд. У науковій школі харківського професора В. Лозової уперше розроблено, експериментально випробувано й закріплено освітньою практикою досконалу та доступну евристичну технологію навчання учнів і студентів ставити комплекс пізнавальних запитань під час освоєння описових і пояснювальних знань. За допомогою освоєної технології школярі спочатку у супроводі вчителя, а потім і самостійно навчалися постійно ставити цілу низку вагомих пізнавальних запитань для швидкого освоєння провідних знань. За допомогою розвиненої запитальної діяльності учні суттєво розвинули мовну і мовленнєву культуру, здібності створювати ділові, публіцистичні й художні тексти (Лазарева, 2019).

Дослідники сумської наукової школи продовжили й поглибили вивчення означеної проблеми, на теоретичному й методичному рівнях представили нові технології розвитку здібностей старшокласників і майбутніх учителів до запитальної діяльності, діалогової взаємодії – основ сучасного евристичного навчання (дослідження Н. Громової, О. Кривонос, Л. Крившенко, О. Нефедченко, І. Проценко, та ін.).

Науковцями виявлено, що в евристичній освіті реалізуються різні за складністю і рівнем творчості види діяльності, що, як правило, складають єдину систему пізнавально-творчої і дослідницької діяльності евристичного типу. Так, **логіко-пошукова** як перша ланка такої діяльності спрямована на пошук, аналіз, загальне осмислення сутності і змісту нової інформації. Здобуті факти, положення, закономірності стають першоосновою подальших кроків евристичної освіти. **Евристично-перетворювальна (трансформувальна, реконструктивна)** діяльність виконує освітню функцію природнього осмислення і переосмислення здобутої інформації про факти, події, стани, ця інформація перекладається на мову її здобувача і перетворюється в індивідуальні знання: змінюються згідно з досвідом та ерудицією індивіда смислові наголоси, обсяг змісту і форм освітнього матеріалу. Проникнення в його сутність і деталі дозволяє студенту чи учню провести операції із його згортання й розгортання, структуризації, систематизації, узагальнення

відповідно до власного розуміння і досвіду, а також зі сприйнятими завданнями викладача. На основі результатів евристично-перетворювальної діяльності відбувається перший результативний етап евристичного навчання – **конструктивна** діяльність: самостійне створення нового освітнього продукту на основі знайденої нової інформації, її осмисленого перетворення у свідомості в індивідуальні знання фактів, подій, визначень, положень, законів тощо. Але евристична освіта, як правило, не обмежується цим пізнавальним етапом її суб'єктів і готує їх до найвищого рівня – діяльності креативної. Як виявлено, **креативна діяльність** – найвищий рівень евристичної діяльності і творчості взагалі – це створення принципово нового для суб'єкта освіти продукту від його задуму, мети, завдань, засобів і способів діяльності до діагностики й оцінки за надійними науковими критеріями якості нового продукту.

Викладачі і вчителі наукової школи в Сумському державному педуніверситеті імені А. С. Макаренка вперше на теоретичному, експериментальному і методичному рівнях створили й застосували систему інноваційних евристичних навчальних технологій, де знайшли практичне застосування означені вище види евристичної діяльності (логіко-пошукові, реконструктивні, конструктивні, креативні).

Технологія **лекцій прямої дії**, створена на основі розробок проф. Б. Коротяєва (Коротяєв, 2016), будується як діалектична системна єдність таких компонентів: а) активна і конкретна мотивація духовних і професійних інтересів студентів шляхом розкриття викладачем значимості розв'язання основних проблем наукової лекції; б) зосереджене самостійне читання (перечитування) окремих блоків лекції (самостійно або за рекомендаціями викладача) з метою складання їх короткого конспекту і самостійних узагальнень; в) дискусійне обговорення в інтерактивних групах основних положень наданого їм окремого лекційного блоку; г) письмова фіксація в робочих зошитах запропонованих положень, важливих фактів та узагальнень; д) створення кожним студентом власного залікового творчого продукту за щойно освоєними матеріалами лекції у вигляді (за вибором студента): відповідей на 3-4 ключових запитання викладача, створення розгорнутого резюме, схематичної таблиці, рецензії, системи виявлених освітніх закономірностей, принципів, діагностичних критеріїв і показників тощо. Ми враховували у процесі експериментального навчання педагогіки і педагогічної творчості та майстерності на 2-х і 3-х курсах педуніверситету, що студенти новітнього покоління Z вже навчилися вельми оперативно знаходити на інтернет-просторі потрібну для них інформацію, спроможні

стрімко й постійно переключати увагу на нові об'єкти, але не сформували, у більшості своїй, умінь і звички надовго зосереджуватися на необхідних пізнавальних об'єктах, проникати в їхню сховану глибинну сутність, загадковість і парадоксальність. Такі вміння формуються, коли постійно перечитується й переосмислюється наукова і художня література.

Розроблені евристичні технології семінарських і практичних занять являють собою здебільшого **презентацію й захист самостійно створених освітніх продуктів** конструктивного та креативного характеру (теоретична доповідь, твір, проект навчального модуля з певної шкільної дисципліни із залученням інформаційно-комунікаційних засобів, підготовлені статті, есе, рецензії, розробка невеликого за обсягом науково-дослідного експерименту тощо). Кожний із таких продуктів забезпечується чітким діагностичним інструментарієм (система критеріїв і показників, що відповідають певному рівню навчальних досягнень – високому, достатньому, середньому, початковому). Створені освітні продукти публічно презентуються авторами, захищаються у процесі дискусії з опонентами, діагностуються й оцінюються під час діалогічної взаємодії з учасниками обговорення, рекомендуються на доопрацювання, до виступу на науковій конференції (семінарі) тощо. Рівень виконання і персонального захисту поточних і фінальних освітніх продуктів стає вирішальним при оцінюванні освоєння навчальних дисциплін.

Евристичне навчання як справді творчий і гуманістичний рівень сучасної освіти надає можливість студентам – творцям залікових освітніх продуктів – на основі одержаних зауважень і пропозицій викладача продуктивно зосередитися на виправленні недоліків створеної роботи, удосконалити її змістові, мовні та стилістичні характеристики, одержати в результаті більш високу оцінку

Педагогічна практика в евристичній освіті реалізувалася в експериментальній роботі як система проєктно-дослідницьких студій учителів-майстрів і студентів – майбутніх педагогів. Студенти до практики представляли й захищали заплановані навчальні розробки на практичних заняттях, одержували конкретну допомогу з боку науковців і вчителів. Це стало досяжним і не приводило до перевантажень студентів, тому що експериментальні групи мали на тиждень один шкільний день, коли безпосередньо в закладі освіти проводилися лекції і практичні заняття з педагогічних дисциплін і методик виховної роботи й викладання предметів. У процесі самої педагогічної практики (навчально-педагогічної і виробничої) йшла апробація і реалізація студентських проєктів, удосконалених у процесі

творчої взаємодії з учителями і викладачами університету. У базовій експериментальній школі № 25 міста Суми постійно, протягом останніх 8 років здійснювалися також спільні освітні проекти вчителів-експериментаторів і студентів гуманітарних спеціальностей. Творчі проекти стали поєднанням педагогічної мудрості майстрів і сміливої ініціативи майбутніх фахівців, часто визнавалися кращими на презентаціях методичних кабінетів, професійних конкурсах, фестивалях інноваційних освітніх технологій. Багато з цих проектів увійшли до скарбничок методичних і предметних кабінетів, бібліотек університетів і шкіл, особистих портфоліо діючих і майбутніх учителів, використано у кваліфікаційних роботах студентів, дисертаціях аспірантів.

Висновки і подальші дослідницькі перспективи. Стратегії евристичної освіти, як виявлено останніми дослідженнями, зосереджені на пізнавально-творчій і професійно-творчій самореалізації особистості, яка відбувається найбільш успішно в умовах освіти евристичного кшталту. Евристична освіта базується на пріоритетах різних видів евристичної діяльності освітніх суб'єктів: евристично-пошукової, евристично-перетворювальної, конструктивної і креативної.

Більшість дослідників дійшли висновку, що найбільш складними за освоєнням і використанням та одночасно найбільш продуктивними визнано технології застосування евристичного навчального діалогу як потужного способу складної взаємодії і співтворчості для досягнення творчої самореалізації: активного сприйняття нової інформації, її особистісного переосмислення і створення власних індивідуальних освітніх продуктів.

Дослідниками визнається особлива важливість у професійній підготовці майбутнього вчителя **креативної діяльності** як самостійного створення принципово нового для суб'єкта освітнього продукту – від його задуму, мети, завдань, засобів і способів діяльності до діагностики й оцінки за надійними науковими критеріями якості нового продукту.

Відзначаючи істотний прогрес у розробках стратегій і технологій евристичної освіти, варто звернути увагу на недостатньо досліджені їх особливості й можливості у професійній підготовці сучасного вчителя, на необхідність суттєвої модернізації вищої педагогічної освіти, посилюючи конструктивну і креативну діяльність її суб'єктів. Тому перспективними видаються знаходження способів суттєвого вдосконалення існуючих технологій лекційних, семінарських, практичних занять, перетворення педагогічної практики майбутніх учителів у спільну творчу, евристично-дослідницьку роботу досвідчених майстрів і майбутньої генерації педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

- Національна доктрина розвитку освіти (2002). *Освіта*, 26, 24.04–1.05 (National doctrine of education development (2002). *Education*, 26, 24.04–1.05).
- Коротяев, Б. И., Курило, В. С., Савченко, С. В. (2016). *Нестандартный взгляд на стандарты высшего образования*. Старобельск: ЛНУ им. Тараса Шевченко (Korotiaiev, B. I., Kurylo, V. S., Savchenko, S. V. (2016). *An unconventional view of higher education standards*. Starobelsk: LNU named after Taras Shevchenko).
- Кривонос, О. Б. (2016). Формування професійно-творчих умінь майбутнього вчителя в евристичному навчанні. *Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті*, (сс. 189-208). Суми (Kryvonos, O. B. (2016). Formation of professional and creative skills of the future teacher in heuristic teaching. *Self-realization of cognitive-creative and professional potential of the individual in innovative education*, (pp. 189–208). Sumy).
- Лазарев, М. О. (2016). *Педагогічна творчість*. Суми (Lazariev, M. O. (2016). *Pedagogical creativity*. Sumy).
- Лазарев, М. О., Козлова, О. Г. (Ред) (2019). *Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті*. Суми (Lazariev, M. O., Kozlova, O. H. (Eds) (2019). *Cognitive-creative and professional self-realization of the individual in heuristic education*. Sumy).
- Лазарева, К. С. (2019). Застосування евристичної технології діалогової взаємодії для формування у молодших школярів умінь запитальної діяльності. У М. Лазарев, О. Козлова (Ред.), *Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті*, (сс. 181-194). Суми (Lazarieva, K. S. (2019). Application of heuristic technique of dialogic interaction for formation of skills of interrogative activity in junior schoolchildren. In M. Lazariev, O. Kozlova (Eds), *Cognitive-creative and professional self-realization of the individual in heuristic education*, (pp. 181-194). Sumy).
- Лазарева, О. М. (2019). Особливості евристичної діалогової взаємодії для становлення пізнавально-творчої самостійності суб'єктів навчання. У М. Лазарев, О. Козлова (Ред.), *Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті*, (сс. 195-212). Суми (Lazarieva, O. M. (2019). Features of heuristic dialogue interaction for the formation of cognitive and creative independence of subjects of study. In M. Lazariev, O. Kozlova (Eds), *Cognitive-creative and professional self-realization of the individual in heuristic education*, (pp. 195-212). Sumy).
- Нефедченко, О. І. (2019). Розвиток концепцій і технологій евристичної освіти у зарубіжній і вітчизняній педагогічній науці. У М. Лазарев, О. Козлова (Ред.), *Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті*, (сс. 39-59). Суми (Nefedchenko, O. I. (2019). Development of concepts and techniques of heuristic education in foreign and native pedagogical science. In M. Lazariev, O. Kozlova (Eds), *Cognitive-creative and professional self-realization of the individual in heuristic education*, (pp. 39-59). Sumy).
- Фрейре, П. (2004). *Педагогіка свободи: демократія і громадянська мужність* [пер. з англ. О. Дем'янчука]. К.: Вид. дім «КМ Академія» (Freire, P. (2004). *Redagogy of freedom: ethics, democracy and courage*. Kyiv).
- Хуторской, А. В. (2003). *Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения*. М. (Khutorskoi, A. V. (2003). *Didactic heuristics. Theory and technique of creative learning*. M.).
- Rogers, C. A. (1959). Theory of therapy, personality and interpersonal relationship, as developed in client – centered framework. *Psychology: A Study of a Science*, Vol. 3.

РЕЗЮМЕ

Лазарев Николай, Лазарева Елена, Нефедченко Оксана. Исследование стратегий и технологий эвристического образования в отечественной педагогике.

Основная стратегия эвристического образования заключается в создании условий для развития и творческой самореализации личности. Профессионально-творческая самореализация будущего педагога включает становление гуманистических и креативных личностных качеств, в частности, профессионально-творческих компетентностей. В эвристическом образовании применяется широкий диапазон инновационных технологий – от самых простых к сложным и полиструктурированным, наибольшее место среди них занимают конструктивные и креативные технологии и созданные с их помощью лично значимые образовательные продукты. Перспективными представляются такие направления научных разведок, как нахождение способов существенной модернизации существующих технологий лекций, семинарских, практических занятий, превращение педагогической практики будущих учителей в совместную эвристически-исследовательскую работу опытных мастеров и будущей генерации педагогов.

Ключевые слова: эвристическое образование, стратегии и технологии эвристического образования, профессионально-творческая самореализация, будущий педагог, образовательные продукты, конструктивные и креативные технологии.

SUMMARY

Lazariev Mykola, Lazarieva Olena, Nefedchenko Oksana. Research of strategies and techniques of heuristic education in native pedagogy.

The strategy of heuristic education of the younger generation of Ukraine, as was revealed by research, is due to the latest paradigm of education in modern post-industrial society and means creating conditions for development and creative self-realization of the individual throughout life. Professional and creative self-realization of future teachers, educators, tutors – the purpose and mission of their education – is seen as the formation of new humanistic and creative personal qualities, as a real ability to constantly create relevant educational products, as achieving a sufficient and high level of leading professional and creative competencies. But this goal can become clear and attractive for the future specialist, provided that he is given a constant opportunity to freely choose a specific goal, tasks, ways to implement them in a particular educational situation.

The creators and implementers of heuristic education, according to the latest research, study and apply a wide range of its innovative concepts and techniques from the simplest to complex and polystructured, corresponding to different levels of heuristic activity: comprehension, rethinking and transformation of the material presented by the teacher or textbook, its reconstruction and construction of new contents, models, schemes, generalizations, conclusions, summaries, etc. It is worth noting the trend found by researchers: the more actively and systematically the teacher uses the components of heuristic education, the more place among them occupy the original author's constructive and creative techniques and created with their help personally significant educational products.

Heuristic teaching as a truly creative and humanistic process of modern education allows students not only to create current and credit educational products, but also on the basis of comments and suggestions of teachers and peers to focus productively on correcting the shortcomings of the work, improve its content, language and style, get a higher score.

Such areas of scientific research as finding ways to significantly modernize existing techniques of lectures, seminars, practical classes, transforming the pedagogical practice of future teachers into a joint heuristic research work of experienced masters and the future generation of teachers seem promising.

Key words: heuristic education, strategies and techniques of heuristic education, professional and creative self-realization, future teacher, educational products, constructive and creative techniques.

УДК 378.147:796-051]:005.336.2-027.561:37.013.321

Михайло Ляной

Сумський державний педагогічний

університет імені А.С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-7128-072X

DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/193-203

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УМОВАХ ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті окреслено теоретичні та методичні засади розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах інформальної освіти, що забезпечує самостійну й ефективну реалізацію цілей педагогічного процесу. Зазначено, що інформальна освіта майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту відбувається в інтеграції з формальною і неформальною в різних поєднаннях. Виявлено основні переваги інформальної освіти в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту над формальною і неформальною, яка проявляється в орієнтації на самореалізацію, зосередженні на особистісному самовдосконаленні здобувачів освіти і подальшому управлінні власним освітнім простором.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні фахівці, фізична культура і спорт, інформальна освіта, фізкультурно-спортивна діяльність.

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку освіти на перший план виходить підготовка випускників, які володіють навичками і здібностями соціально-психологічної та професійної адаптації в швидкоплинному світі. Державні освітні стандарти вищої освіти України істотно актуалізують питання розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту. Основна проблема професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту детермінується спрямуванням більшою мірою на формування комплексу знань, умінь і навичок, що призводить до того, що фахівець, будучи добре поінформованим і теоретично підкованим професіоналом, не здатний застосувати отриману інформацію на практиці. Рішенням даної проблеми стає впровадження в освітній процес інновацій, форм і засобів, що дозволяють змістити акценти, з одного боку, на практичну орієнтованість програм вищої освіти, з іншого, – на самостійність, самоорганізованість, самоосвіту й саморозвиток студента (інформальна освіта), що передбачає формування у нього високого ступеня особистісної мотивації до оволодіння цілою низкою затребуваних сьогодні компетентностей (Портнова и др., 2019).